

Het goederenvervoer ter zee in Rotterdam en New York

Tussen deze twee reuzen op het gebied van het havenverkeer, is van concurrentie in de gebruikelijke betekenis van het woord, geen sprake. Deze wereldhavens bedienen immers verschillende landen en werelddelen. Toch is het wel interessant om een vergelijkend overzicht te maken. Hierbij gaat het veel minder om het aantal aangekomen en vertrokken zeeschepen, zelfs niet in de eerste plaats om de tonnage dezer schepen, maar vooral om de aard en hoeveelheid der met deze schepen aan- en afgevoerde goederen.

Na de tweede wereldoorlog is de ontwikkeling van het Rotterdamse havenverkeer stormachtig geweest. In 1946 nog maar 8 mln. ton goederen, in 1953 al ruim 41 mln. ton, bijna het vooroorlogse goederenverkeer, dat in 1938 een top van 42,4 mln. ton bereikte. Er zijn nu gegevens beschikbaar over de goederenbeweging, die in 1962 in de havens van New York en Rotterdam plaats had. Hieruit blijkt dat het goederenverkeer in de Rotterdamse haven in 1962 in totaal bedroeg 96,6 mln. ton, in New York in hetzelfde jaar 92,6 mln. ton.

Een specificatie van de aard der verwerkte goederen in de laatste vijf jaren geeft het volgende beeld:

Goederenvervoer ter zee te Rotterdam, 1958-1962

(in mln. ton)

	1958	1959	1960	1961	1962
Totaal	73,8	70,7	83,4	90,1	96,6
Waarvan:					
minerale oliën	36,0	33,0	40,1	47,0	52,8
overig massagoed	26,6	24,7	28,9	28,5	28,0
stukgoed	11,2	13,0	14,3	14,6	15,8

Wat hierin opvalt is de belangrijke stijging van het stukgoederenverkeer, dat vóór de tweede wereldoorlog een betrekkelijk ondergeschikte rol speelde. Dit was toen een zwakke plek voor de werkgelegenheid in en de gehele economie van de Rotterdamse haven. In 1956 bedroeg het verwerkte stukgoed 9,7 mln. ton, in 1962 niet minder dan 15,8 mln. ton, of in 6 jaren een stijging van 6,2 mln. ton, d.i. 64 pCt. Dit is een spectaculaire vooruitgang, die de basis van de Rotterdamse haven heeft verbreed en veel steviger heeft gemaakt. Hoe kwetsbaar Rotterdam en zijn

haven nog in de jaren dertig waren, heeft de crisis in die periode rampzalig doen gevoelen.

Massagoederen zijn zowel in Rotterdam als in New York de voornaamste goederengroepen, wat kan blijken uit het volgende overzicht:

Goederenvervoer ter zee in Rotterdam en New York, 1962

(in mln. ton)

	ROTTERDAM			NEW YORK		
	Aan-voer	Af-voer	Totaal	Aan-voer	Af-voer	Totaal
Minerale oliën	38,6	14,2	52,8	53,7	9,2	62,9
Ertsen	11,1	0,0	11,1	0,5	0,1	0,6
Kolen	3,4	2,5	5,9	0,3	1,4	1,7
Granen	5,3	0,5	5,8	0,0	0,1	0,1
Kunstmeststoffen	1,4	1,7	3,1	0,1	0,0	0,1
Overig massagoed	1,6	0,5	2,1	8,6	1,4	10,0
Totaal massagoed	61,4	19,4	80,8	63,2	12,2	75,4
Stukgoed	10,1	5,7	15,8	11,0	6,2	17,2
Totaal	71,5	25,1	96,6	74,2	18,4	92,6

Bronnen: Der Hafenkurier en Mededelingblad van R. Mees & Zoonen.

We kunnen hieruit constateren dat New York nog een gunstiger positie als stukgoedhaven heeft dan Rotterdam. Minerale oliën zijn in beide havens de grootste goederengroepen, maar voor het overige massagoed zijn er grote verschillen. Ertsen, kolen, granen en kunstmeststoffen zijn belangrijke goederengroepen in Rotterdam, in New York naar verhouding van geringe betekenis. Overig massagoed (10 mln. ton, in hoofdzaak zand en grind) is in New York een grote groep, in Rotterdam van veel minder betekenis. De aanvoer overzee is zowel in Rotterdam als in New York veel groter dan de afvoer, vooral in de groepen massagoederen, maar dit verschil is in de stukgoed-groep veel kleiner.

Al met al zijn het gunstige cijfers, voor New York, maar vooral ook voor Rotterdam ¹⁾. De ontwikkeling van het stukgoedverkeer, voor een belangrijk deel veroorzaakt door de groei van de industrie, mag doen hopen, sterker: verwachten, dat de groei van het goederenverkeer in de komende jaren zal voortduren.

Rotterdam.

P. KOEDIJK.

¹⁾ De Rotterdamse haven heeft in 1963, naar wordt aan genomen, 100 mln. ton bereikt.

INHOUD

Het goederenvervoer ter zee in Rotterdam en New York, door P. Koedijk	Blz. 419	commissie voor Distributievraagstukken	Blz. 423
De komende herziening van het regionale industrialisatiebeleid, door Prof. Dr. F. Hartog	420	Adaptation to economic change, door Prof. Dr. H. J. Kuhlmeijer	426
De plaats van de consumentenorganisaties in de Westerse landen (I), door de Nederlandse Studie-		Het jaarverslag 1963 van De Nederlandsche Bank, door Dr. C. D. Jongman	428
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	431

De komende herziening van het regionale industrialisatiebeleid

Inleiding.

De huidige regeling met betrekking tot het regionale industrialisatiebeleid dateert van 1959. Toen zijn binnen de zgn. probleemgebieden 44 industrialisatiekernen aangewezen, met belangrijke financiële faciliteiten in de vorm van prijsreductie voor aankoop van industrieterrein en premieverlening voor industriële nieuwbouw en uitbreiding. Verder is de investeringsactiviteit van Rijk en provincies speciaal gericht op de ontwikkeling van de infrastructuur in deze gebieden, terwijl ten behoeve van gemeentelijke investeringen extra uitkeringen uit het Gemeentefonds plaatsvinden. Als derde attractie is er een extra woningcontingent voor de industriekernen.

Van meet af aan is gesteld dat dit na vijf jaar opnieuw zou worden bekeken, en ook dat de subsidieregelingen in principe van tijdelijke aard zijn. Voor beide overwegingen kan men begrip hebben. Periodieke herbezinning is nodig omdat na verloop van tijd aan de hand van de resultaten moet worden nagegaan of deze de tot dusver gevoerde politiek rechtvaardigen en of inmiddels eventuele wijzigingen wenselijk zijn geworden. Wat de subsidies betreft is het doel, in bepaalde achtergebleven streken de industrialisatie op gang te brengen. Lukt dit niet, dan is het goed geld naar kwaad geld gooien en kunnen zij mettertijd beter worden ingetrokken. Lukt het wel, dan worden zij op den duur overbodig en kunnen mitsdien eveneens na een bepaalde periode worden afgeschaft. Meer fundamenteel beschouwd kunnen de subsidies voor industrievestiging in de probleemgebieden worden gerechtvaardigd zolang de arbeidskrachten die daardoor werkgelegenheid vinden duidelijk aan minder productieve toepassingen worden onttrokken dan in de reeds geïndustrialiseerde gebieden van het land. Wanneer dat niet langer het geval is, dus zodra de open en verborgen werkloosheid en de onderbezetting van de produktiefactor arbeid in de probleemgebieden is verdwenen, valt dit argument voor subsidieverlening weg.

Het belang van continuïteit.

Als we afgaan op de huidige werkloosheidspercentages in de probleemgebieden, is er op het eerste gezicht reden, zich ernstig af te vragen of voortzetting van het regionale stimuleringsbeleid nog wel nodig is. Vrijwel overal is de structurele werkloosheid tot een zeer laag peil teruggebracht. Dit hangt natuurlijk mede samen met de algemene schaarste op de arbeidsmarkt, waardoor er ook een spontane, dus niet door het regionale ontwikkelingsbeleid opgeroepen, trek van de industrie naar de gebieden met een zekere arbeidsreserve is opgeroepen. De structurele problemen zijn op het ogenblik a.h.w. overdekt door de gunstige conjunctuur. In het verleden is echter gebleken dat bij een betrekkelijk geringe toeneming van het landelijke gemiddelde van het werkloosheidspercentage de probleemgebieden in het algemeen een veel sterkere relatieve toeneming van de werkloosheid te zien geven. Hun positie is vooral om twee redenen veelal nog zwak. In de eerste plaats is er een naar verhouding grote toeneming van de beschikbare arbeidsreserve in verband met sterke natuurlijke aanwas en/of belangrijke afstoting uit de landbouw. In de tweede plaats zijn verschillende van de nieuw gevestigde industriële bedrijven sterk gespecialiseerd, weinig

aan de streek gebonden en ten dele afhankelijk van de moederbedrijven in de industrieel hoger ontwikkelde delen van het land. Toelevering is goed, maar als men daarop in belangrijke mate is aangewezen schept dat voor zulk een streek toch dikwijls een vrij grote mate van kwetsbaarheid.

Nu de centrale overheid bezig is met de voorbereiding van een herziening van het regionale industrialisatiebeleid, die met ingang van het volgende kalenderjaar zijn beslag zal moeten krijgen, mag worden verwacht dat ook het aantal ontwikkelingskernen kritisch zal worden gezien. Dit was wegens de druk van de provinciale besturen toch al hoger uitgevallen dan oorspronkelijk in de bedoeling lag. Het gevaar daarbij is dat men uit de gunstige ontwikkeling van de structurele werkloosheid te snel zal concluderen dat de verdere industrialisatie veilig is gesteld. Een terugval is in verschillende streken lang niet onmogelijk, wanneer de kunstmatig gunstige vestigingsvoorwaarden plotseling zouden verdwijnen. Daarom is een zekere mate van continuïteit zeer gewenst. Misschien is het zelfs denkbaar dat een bestaande kern, die achteraf gezien niet als zodanig zou zijn aangewezen als men het opnieuw zou moeten doen, toch niet zonder meer moet worden losgelaten nu verschillende voorzieningen en vestigingen berekend zijn op voortzetting van het gevoerde beleid. Men moet wel af en toe bepaalde aanpassingen doorvoeren, in het licht van de opgedane ervaringen, maar men kan niet telkens opnieuw beginnen. Er is geen reden, te twijfelen aan de behoedzaamheid van de regering op dit punt. Evenmin kan het kwaad, hierop nog eens met nadruk te wijzen.

Spreiding van industriële investeringen.

De gedachten die bij de herziening van de regionale industrialisatiepolitiek naar het oordeel van de regering maatgevend zijn, vinden we in hoofdzaak tot uitdrukking gebracht in de stukken die met de volksvertegenwoordiging zijn gewisseld bij de behandeling van de begroting 1964 van het Departement van Economische Zaken. Van belang is daarbij vooral de voorgenomen ombuiging van het beleid naar een bewuste geografische spreiding van industriële activiteiten, in plaats van bestrijding van regionale structurele werkloosheid als uitsluitende doelstelling. Deze ontwikkeling is al lang aan de gang, doch nu is de regering ook voornemens, hieraan bepaalde consequenties te verbinden, door naast probleemgebieden ook spreidingsgebieden aan te wijzen, met spreidingskernen. Als instrument wil men daarbij met name gebruik maken van de prijsreductieregeling voor de aankoop van industrieterrein. Deze spreidingskernen zullen dus voor een deel kunnen profiteren van dezelfde voordelen die aan de ontwikkelingskernen ten goede komen.

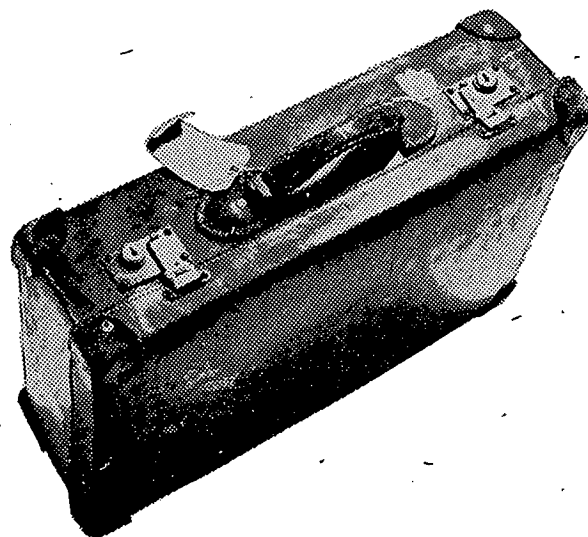
Men zal zich misschien afvragen of bestrijding van regionale structurele werkloosheid en geografische spreiding van industriële vestigingen niet dermate in elkaars verlengde liggen, dat het toch allemaal op hetzelfde neerkomt, zodat de accentverschuiving alleen maar een kwestie van woorden is. Voor een groot deel vallen beide doelstellingen inderdaad samen, en in zoverre kan men zeggen dat dezelfde politiek twee vliegen in één klap vangt. Maar er zijn lang niet denkbeeldige gevallen,

waarin er verschillen en soms zelfs tegenstellingen bestaan.

In de eerste plaats is het in principe denkbaar, dat regionale structurele werkloosheid wordt bestreden door stimulering van migratie der overtollige arbeiders naar de bestaande industriële concentraties. In dat geval wordt aan de spreidingsgedachte geweld aangedaan. De regionale ontwikkelingspolitiek die hier te lande wordt toegepast is evenwel niet gericht op bevordering van deze interne migratie. Belangrijker is daarom het volgende geval, van het bevorderen van industriële vestiging in streken waar geen extra arbeidsreserve is of beschikbaar komt, maar die dunbevolkt zijn. Ook dit is een tegenstelling. Als de industrie naar streken met feitelijke of dreigende structurele werkloosheid wordt gelokt, gaat het om een bestrijding van *overbevolking*, althans van een bepaald symptoom daarvan, terwijl het richten van de industrie naar dunbevolkte streken het karakter heeft van bestrijding van *onderbevolking*. Iets dergelijks zullen de bewindslieden van Economische Zaken vermoedelijk in gedachten hebben, wanneer zij spreken van spreidingsgebieden die niet tevens ontwikkelingsgebieden zijn.

Consequent doorredend moet men dan bereid zijn, de industrie niet alleen te brengen naar de streken waar de arbeiders zijn, zoals in de ontwikkelingsgebieden, doch eveneens naar de streken waar de arbeiders zelf ook naar toegebracht moeten worden. Dit betekent dat de spreidingsgebieden één belangrijke aantrekkingskracht van de ontwikkelingsgebieden missen, namelijk een wat ruimere (misschien moeten we veeleer zeggen wat minder gespannen) arbeidsmarkt. Alle produktiefactoren behalve grond zijn er afwezig, en daarom moet de industriële ontwikkeling er in nog sterkere mate uit het niet worden geschapen dan in de huidige probleemgebieden. Men vraagt zich dan ook af of er voor een zodanige spreidingspolitiek niet zeer krachtige instrumenten nodig zijn. In tegenstelling daarmee stelt de regering zich voor, van de subsidieregelingen alleen het middel van de prijsreducties te gebruiken.

Misschien is dit alles te rechtlijnig gedacht en gaat het er de betrokken bewindslieden alleen om, meer soepelheid te brengen in het gebruik van het beschikbare instrumen-

2.144 kilometer in 10 dagen

Dingen genoeg om aan te denken bij de voorbereiding van Uw buitenlandse reis. Men kan niet alles voorzien, maar U kunt wel gemakkelijk Uw financiële maatregelen treffen door gebruik te maken van de service van een bank. R. Mees & Zoonen zullen U gaarne adviseren over de meest praktische wijze om in het buitenland over voldoende geld te kunnen beschikken: de keuze van reischeques, de hoeveelheid vreemde valuta, zo nodig benzinebonnen. De reisverzekeringen - bagage, ongevallen - worden voor U geregeld. En tijdens Uw afwezigheid kunt U papieren en voorwerpen van waarde veilig laten opbergen in de safe-inrichting of kofferkluis.

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM - 's-GRAVENHAGE - SCHIEDAM - DELFT
VLAARDINGEN - ALBLASSERDAM - SPIJKENISSE

tarium, in dier voege dat zij voortaan niet alleen willen werken met de uitersten van alles of niets, doch ook tussengevallen willen scheppen, waarin slechts een deel van de middelen wordt gebruikt. De aanwijzing van secundaire ontwikkelingskernen in 1959, die ten dele ook in deze richting wijst, heeft blijkens de ervaring nog te weinig selectiviteit gebracht in de methoden der regionale industrialisatiepolitiek.

Hoe dit zij, door dit op te hangen aan de doelstelling van spreiding zoekt men kennelijk naar een zekere objectieve basis voor de versoepeling in het hanteren der instrumenten. Er is reden, de verdere concretisering van deze gedachten met belangstelling tegemoet te zien.

De betekenis der kernen.

De aanwijzing van kernen in de probleemgebieden, met de bedoeling daarop alle maatregelen te concentreren, is in zijn algemeenheid een goed idee. Versnippering van activiteiten is weinig aantrekkelijk. Ook kunnen er alleen op deze wijze agglomeratievoordelen ontstaan, die het mogelijk maken dat de industriële ontwikkeling later op eigen kracht verder gaat. De bedoeling is verder dat de gunstige effecten, die worden opgeroepen door de industriële ontwikkeling van de kern, uitstralen over de omgeving. Er moeten geen eilanden van economische activiteit ontstaan temidden van streken die verder onberoerd blijven door de ontwikkeling en de ontwikkelingspolitiek. Ten dele wordt de omgeving van de kern inderdaad mee omhooggetrokken. Zo komt de verbetering van de infrastructuur door het Rijk en de provincies in vele gevallen mede ten goede aan de probleemgebieden als geheel. Met name de verbetering van de verbindingen is in dit verband een belangrijk punt. Ook werkt er een spontane tendentie in deze richting, namelijk voor zover door de industrialisatie van de kern ook werkgelegenheid wordt geschapen in de omliggende wooncentra, in de vorm van toenemende pendel.

Toch neemt dit alles niet weg dat de concentratie van de directe faciliteiten op de kernen op zichzelf een tegenstelling schept tussen kern en omgeving. Het is moeilijk te vermijden dat de kern zich ten dele ontwikkelt ten koste van de omgeving, met name door arbeiders weg te zuigen uit bestaande industrieën in omliggende wooncentra. Het zal duidelijk zijn dat deze verkeerde werking vooral in de laatste tijd naar voren komt, nu de arbeidsreserve ook in de meeste probleemgebieden tekenen van uitputting vertoont.

Dat de kern op deze wijze in verschillende gevallen de krachten aftapt van haar omgeving is een ontwikkeling die indien enigszins mogelijk moet worden voorkomen. Nu het beleid toch op de helling gaat, lijkt dit het juiste moment voor het zich bezinnen op methoden die moeten leiden tot verzachting van de verschillen tussen kern en omgeving. Daarbij is het zaak, vast te houden aan de gedachte van concentratie der industrievestiging. Wij moeten zeker niet terug naar het uitsmeren van industrie over het hele probleemgebied. Daarom is het juist, de directe faciliteiten (prijzreductieregeling en premiestelsel) te beperken tot de kernen. Om echter te voorkomen dat de kern zich ontwikkelt ten koste van haar omgeving, en daartegenover die omgeving te laten meeprofiteren van de ontplooiing van de kern, is het misschien aanbevelenswaard, de extra woningtoewijzing niet tot de kern te beperken, doch mede uit te strekken tot de omgeving. Daarbij zou dit ook weer niet automatisch moeten gebeuren, doch met inachtneming van de levensvatbaarheid van de wooncentra rond de kernen. Laten we zeggen dat het toch wel dorpen moeten zijn met minimaal ca. 2.500 inwoners, zodat zij een voldoende basis bezitten voor allerlei voorzieningen die de moderne mens van zijn woonplaats eist. Dit betekent tegelijk dat een tweede bijkomende bevoordeling van de kern, t.w. de extra uitkering uit het Gemeentefonds ten behoeve van de uitbreiding der plaatselijke infrastructuur, bij voorkeur ook ten goede zou moeten komen aan de bedoelde wooncentra in de omgeving van de kern. In verschillende gevallen (bijv. op het gebied van de

recreatie) is dit trouwens van rechtstreeks belang voor de kern zelf.

Alleen op deze wijze bestaat er vrij grote zekerheid dat de hele streek inderdaad mee omhoog getrokken wordt met de kern. Met name het instrument van de toewijzing van bouwvolume voor woningen is voorlopig nog een zeer krachtig middel. Nu de omvang van de woningbouw sterk toeneemt worden daarvoor ook mogelijkheden geopend.

Het spreekt overigens vanzelf dat deze extra faciliteiten voor woonruimte rond de kern moeilijk aan volledig objectieve normen kunnen worden gebonden, zoals daar zijn de afstand in kilometers en het minimum aantal inwoners. Een soepele toepassing moet mogelijk blijven.

Gemeenschappelijke regelingen.

Er is nog een specifiek probleem dat door de exclusieve voorkeursbehandeling der kernen werd opgeroepen. Krachtens de Wet Gemeenschappelijke Regelingen zijn verschillende streeksgewijze industrieschappen opgericht, met als deelnemers de besturen der betrokken gemeenten. Op deze wijze kon een aantal activiteiten op het gebied van de aantrekking van industrie worden gebundeld en op een veel doelmatiger wijze worden uitgeoefend dan de afzonderlijke gemeentebesturen dat konden doen. Deze samenwerking stelde veelal hoge eisen aan de ruimheid van blik der afzonderlijke partners. Er zijn namelijk veel concrete punten waar de belangen van aangrenzende gemeenten op elkaar kunnen botsen. De industrieschappen waren dan ook in zekere zin tere bouwzels, die slechts onder gunstige voorwaarden bevredigend konden functioneren. Door nu binnen de afzonderlijke industrieschappen bepaalde gemeenten of delen van gemeenten als kern aan te wijzen, is de tegenstelling tussen kern en niet-kern er binnengehaald. Dit heeft de basis van gelijkheid doorbroken, en daarmee veelal ook de basis voor verdere samenwerking. Ook op dit punt heeft de kernaanwijzing dus eer nadelig dan voordelig ingewerkt op de harmonische ontwikkeling van de probleemgebieden als geheel. De centrale overheid zou dan ook, als zij prijs stelt op voortzetting of herleving van de activiteiten der industrieschappen, daaraan bepaalde faciliteiten kunnen verbinden. Daarbij zou verband kunnen worden gelegd met de hiervoor bepleite uitbreiding van het systeem der extra toewijzingen van bouwvolume voor woningen en van de extra uitkeringen uit het Gemeentefonds tot wooncentra in de omgeving van de kern. Door daaraan in het algemeen de voorwaarde te verbinden van een zekere mate van samenwerking tussen de betrokken gemeenten of delen van gemeenten, wordt een bepaalde waarborg verkregen dat de verschillende steunmaatregelen ook werkelijk aan de desbetreffende streek als geheel ten goede komen. Deze verdere verfijning van het regionale industrialisatiebeleid zal dus niet alleen verschillende wrijvingsfactoren tussen kernen en niet-kernen kunnen wegnemen, doch ook naar alle waarschijnlijkheid leiden tot een meer harmonische ontwikkeling der probleemgebieden, met behoud van de voordelen der concentratie. Omdat dit geheel past in de „filosofie” van de regionale industrialisatiepolitiek, wordt het als punt van overweging aanbevolen in de aandacht der betrokken bewindslieden.

Haren (Gr.)

F. HARTOG.

(I. M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

In een tweetal artikelen geeft de Nederlandse Studie-commissie voor Distributievraagstukken — een gemeenschappelijke commissie van de Nederlandse Organisatie voor de Internationale Kamer van Koophandel en het Nederlands Instituut voor Efficiency — een beschouwing over het ontstaan en de mogelijke taak van de consumentenorganisaties. In het eerste artikel; dat hieronder is afgedrukt, wordt o.a. gesteld dat de paradoxale situatie is ontstaan, dat de consument zich individueel zwakker voelt naarmate hem een grotere verscheidenheid van goederen dringender wordt aangeboden, dus naarmate zijn positie objectief gezien sterker is geworden, en dat een goede organisatie zowel van de kant van de consumentenorganisaties als van de kant van het bedrijfsleven bijzonder belangrijk is. In het tweede artikel zal worden nagegaan wat de concrete doelstellingen van de consumentenorganisaties zijn en welke repercussies de activiteiten dezer organisaties hebben voor het bedrijfsleven.

De plaats van de consumenten- organisaties in de Westerse landen

(I)

HET ONTSTAAN VAN DE CONSUMENTEN- ORGANISATIES

Inleiding.

Voor de tweede maal in de Westeuropese geschiedenis is het vraagstuk van de organisatie van de consument aan de orde. De eerste maal, in de tweede helft van de vorige eeuw, leidde dit tot het oprichten van verbruikscoöperaties. Thans zien wij de opkomst van consumenten-adviesorganisaties, die als officiële vertegenwoordigers van de consumentenbelangen erkend willen worden. In beide gevallen was de achtergrond een groeiend onbehagen van de consument; dit onbehagen heeft echter sterk verschillende oorzaken.

Onbehagen uit armoede.

In de vorige eeuw was het voor de doorsnee consument niet moeilijk een keuze te maken bij het besteden van zijn koopkracht. Hij had weinig keuze, zowel naar de richting waarin hij zijn geld moest besteden, als ten aanzien van de variëteiten van goederen, die daarvoor in aanmerking kwamen. Zijn enige zorg was: het allernoodzakelijkste zo goedkoop mogelijk te verkrijgen. Zijn onbehagen kwam voort uit de niet geheel ongerechtvaardigde vrees, dat het distributie-apparaat onnodig duur werkte. Zijn antwoord hierop was de oprichting van verbruikscoöperaties voor eenvoudige en dringende levensbehoeften (kruidenierswaren, brood, textiel, brandstof). Deze organisaties ontstonden dus als reactie op een onbehagen uit armoede. Zij belichaamden tevens de droom van een nieuwe maatschappij op „non-profit”-basis.

Onbehagen uit rijkdom.

Thans hebben wij te maken met een onbehagen uit rijkdom. In de meeste Westerse landen is men nu in de fase der massaconsumptie gekomen. Voor het eerst in de geschiedenis der mensheid staat de grote massa in deze landen nu voor de noodzaak uit een verbijsterende hoeveelheid mogelijkheden een keuze te doen. Nieuwe en dure goederen zoals foto- en televisietoestellen, koelkasten, wasmachines enz. komen thans ter beschikking van alle lagen der bevolking en het keuzevraagstuk is een probleem geworden dat zowel voor rijk als arm geldt. Een fout of vergissing,

bij de aankoop van deze op een groot deel van het inkomen beslag leggende goederen gemaakt, kan zwaar wegen. Al deze goederen concurreren nu om het inkomen van alle bevolkingsgroepen.

Deze strijd om de gulden van de consument wordt met de grootste heftigheid en met behulp van de meest moderne reclamemiddelen gevoerd. Arbeiders en middengroepen voelen zich door dit „persproces” onder grote koepdruk gezet, een druk welke nog wordt versterkt door het afbetalingssysteem. Velen immers, die de aankoop van dure goederen niet door betaling ineens kunnen financieren, zijn wel in staat uit hun inkomen de exploitatiekosten (afschrijving, onderhoud en rente) te betalen. Daar waar dit laatste het geval is, kunnen financieringsmaatschappijen de financiering van de aankoop overnemen. Deze onmogelijkheid de aankoop te financieren, bij gelijktijdige mogelijkheid de exploitatiekosten ruimschoots te dragen, deed zich vroeger alleen bij huizen voor, maar thans bij nagenoeg alle duurzame gebruiksgoederen. Door het afbetalingssysteem komen deze laatste thans binnen het bereik van zeer grote groepen. Het consumentenkrediet is van symptoom van armoede (bank van lening) een symptoom van maatschappelijke rijkdom geworden (afbetaling, persoonlijke leningen).

Behalve de moderne reclamemethoden en het afbetalingssysteem is er nog een andere factor, waardoor de consument zich onder druk voelt gezet. Dat is het element van de navolging. Principieel is de individuele consument uiteraard niet verplicht het aangeboden te kopen, maar zijn individuele weerstand neemt af, naarmate het door anderen meer gebruikt wordt. Vele consumenten hebben bijv. op deze grond hun aanvankelijk verzet tegen de televisie moeten opgeven. *Het onbehagen van de consument heeft zo twee oorzaken. Hij kan geen reële keuze meer maken uit hetgeen ter markt komt en hij voelt zich in zijn onafhankelijkheid bedreigd door de reclame en door de drang tot navolging. Tevens wordt zijn weerstand verzwakt door de mogelijkheden, geboden door het afbetalingssysteem.*

Invloed van de consument op de richting van de produktie.

Alvorens in te gaan op de vraag of een consumentenorganisatie de positie van de consument op bovengenoemde

punten zou kunnen versterken, is het wellicht interessant na te gaan in hoeverre de consument nog invloed kan uitoefenen op de richting van de produktie. In bepaalde, thans niet meer als geheel actueel beschouwde, economische theorieën wordt wel gesteld dat de voorkeuren van de consumenten de richting en samenstelling van het nationale produktiepakket van goederen en diensten bepalen. Dit wordt in deze theorieën dan ook van het allergrootste belang geacht, omdat hierdoor immers een optimale behoeftebevrediging en een meest gunstige aanwending van de beschikbare, nog steeds schaarse, produktieve krachten en middelen wordt verkregen. Reeds in de jaren vóór de tweede wereldoorlog bleek er een grote tegenstelling te bestaan tussen deze theorie en de feitelijke situatie. In vele gevallen was het al lang niet meer zo, dat de consumptie de produktie bepaalde; het omgekeerde was niet zelden het geval, namelijk dat primair de produktie bepaalde wat er geconsumeerd moest worden.

Dat deze toestand, vooral in de na-oorlogse jaren, een steeds normaler verschijnsel wordt, bewijst de snelle toename van allerlei nieuwe, resp. sterk verbeterde produkten, die thans ter beschikking van de consument staan. Vele van deze produkten zijn door de industrie op de markt gebracht, toen er nog geen enkele vraag naar bestond. *Vraag opwekken voor wat geproduceerd wordt blijkt een progressievere politiek te zijn dan te produceren wat gevraagd wordt.* Men kan zelfs stellen dat deze politiek meer en meer een voorwaarde blijkt te zijn tot vooruitgang en een vergrote welvaart.

Het is duidelijk dat bij een dergelijke gang van zaken de consument in eerste aanleg in een passieve positie wordt gedrongen. Initiatief, voor zover dat vroeger aanwezig was, gaat thans in vele gevallen in het geheel niet meer van hem uit. Hij heeft alleen een recht van veto, dat wil zeggen, als zijn weerstand tegen het opwekken van de vraag te groot is moet de produktie worden gestaakt. Dit recht van veto heeft weer een zwakkere kracht naarmate de techniek van de reclame sterker is.

Moet men nu stellen dat de moderne consument geen enkele invloed meer heeft op de samenstelling van de produktie? En hoe weet men nu of de produkten, welke ter markt worden aangeboden, wel overeenkomen met de voorkeuren van de consument? In de praktijk ligt het niet zo zwart-wit als hierboven gesuggereerd. Hoewel de invloed van de „vraagopwekking” niet onderschat moet worden, is het tegenwoordig toch zo, dat praktisch geen enkel bedrijf met produkten in zee gaat, zonder eerst uitvoerig onderzocht te hebben in hoeverre hiervoor zowel wat hoeveelheid als kwaliteit, vormgeving enz. betreft, een koopkrachtige vraag opgewekt kan worden. Met andere woorden, door middel van markt- en motievenonderzoek wordt inderdaad getracht een aansluiting te verkrijgen bij de openlijke maar ook wel sluimerende wensen en voorkeuren van de consument. Juist door de grote investeringen, welke nu eenmaal samengaan met massaproductie, heeft de consument als het ware een zekere waarborg, dat de industrie er zich wel voor zal hoeden produkten te vervaardigen, welke voor de consument te enen male onaanvaardbaar zijn. Dit wordt anderzijds nog versterkt door de invloed van de concurrentie. Men constateert dan ook dat tegenwoordig steeds meer bedrijven de noodzaak gaan inzien van het peilen van de consument en daartoe aanzienlijke sommen uittrekken. Men spreekt niet voor niets van een „consumer orientated economy”.

Hoewel de consument zich niet geheel bewust is van zijn,

althans collectieve, macht, blijft hem de taak beschoren om door middel van zijn voorkeuren mede de richting van de produktie te helpen bepalen. In hoeverre de consumentenorganisatie in dit proces een extra bijdrage kan leveren, zullen wij in het vervolg van dit betoog nader onderzoeken.

De paradox: groeiend onbehagen bij toenemende collectieve macht.

Samenvattend kan men dus stellen, dat de consument een belangrijk gegeven is en blijft voor de producent. Niet alleen dat om zijn inkomen ten heftigste wordt geconcentreerd en zijn diepere wensen en gevoelens met de meest moderne technieken worden afgetast en bewerkt, ook zijn vetorecht blijft als een zwaard van Damocles boven het hoofd van iedere producent hangen. *De paradoxale situatie is echter ontstaan, dat de consument zich individueel zwakker voelt, naarmate hem een grotere verscheidenheid van goederen dringender wordt aangeboden, dus naarmate zijn positie objectief gezien sterker geworden is.*

Bezien wij deze gevoelens van onmacht, welke op hun beurt tot verwarring en onbehagen aanleiding geven, dan is het niet vreemd dat juist met het stijgen van de welvaart een streven van de consumenten gepaard gaat, zich als zodanig te organiseren. De overgrote meerderheid van de consumentenorganisaties, die wij thans in vele landen vinden, dateert dan ook van na de tweede wereldoorlog.

DE MOGELIJKE TAAK VAN DE CONSUMENTEN-ORGANISATIES

Uitgangshypothese.

Laten wij thans onderzoeken op welke wijze de consumentenorganisaties een bijdrage zouden kunnen leveren om de individuele zowel als de collectieve positie van de consument te versterken. Wij gaan er als hypothese van uit, dat er een sterke consumentenorganisatie bestaat.

In principe zou deze organisatie alle aan de markt komende variëteiten op eigenschappen en prijzen kunnen onderzoeken en het advies van de consumentenorganisatie (C.O.) zou een factor van belang kunnen zijn op het punt van de invloed van de reclame. De collectiviteit van de consumenten zou aldus een meer directe invloed kunnen uitoefenen op de kwaliteit van de produktie. Fabrikanten, die kwaliteiten leveren, welke beter zijn dan die van hun collega's en in hogere mate beantwoorden aan de voor de consument relevante rationele criteria, zouden daardoor in een sterkere positie komen. Artikelen, waarvan de kwaliteit onvoldoende is, gemeten aan de prijs, zouden van de markt verdwijnen. De detaillisten, die zien dat hun assortiment zich, als gevolg van de sterke vermeerdering van variëteiten, ondoelmatig in de diepte uitbreidt, zouden steun vinden bij hun streven het assortiment aan te passen aan de behoeften van hun afnemers. Produktie, distributie en consumptie zouden dus bij zulk een actieve C.O. gebaat kunnen zijn.

C.O. als pressure-groep?

Men zou als bezwaar kunnen opperen, dat zulk een C.O. een pressure-groep zou gaan worden. Dit zou onzes inziens een groot bezwaar kunnen zijn, indien de consumenten de eerste pressure-groep in onze maatschappij zouden vormen. Het is echter niet de eerste maar waarschijnlijk een van de laatste, die tot stand kan komen. De vraag moet dan ook gesteld worden of het *niet vormen* van een

consumenten-pressure-groep, in een wereld die groten-deels bestaat uit elkaar min of meer in evenwicht houdende pressure-groepen, niet ernstiger is dan het wél vormen van zulk een groep. Anders gesteld: kunnen de consumenten individueel blijven optreden als het bedrijfsleven dit collectief doet?

Effect op de produktie.

Wij gingen expliciet uit van het bestaan van een sterke consumentenorganisatie en impliciet namen wij aan, dat zulks tot een volledige informatie van de consumenten zou kunnen leiden. Zijn deze veronderstellingen houdbaar en zo niet, wat zijn daarvan de consequenties?

Laten wij beginnen met aan te nemen, dat de C.O. alle variëteiten van belangrijke artikelen onderzoekt en de wezenlijke elementen van elke variëteit objectief weet te beschrijven en voorts dat de individuele consumenten globaal in staat zijn deze beschrijvingen te begrijpen en te waarderen. Het resultaat is dan, dat de consument in plaats van uit een veelheid van reële artikelen een keus moet maken uit een veelheid van min of meer abstracte beschrijvingen. De moeilijkheden van het doen van een keuze zijn daardoor nog niet verminderd. Dit zou eerst het geval zijn als de C.O. uit het vele materiaal een *zeer beperkte* keuze zou doen. Maar daarmee treedt een geheel nieuw element in de situatie op. De vraag van de consumenten richt zich dan speciaal op de uitgekozen variëteiten; de overige worden verwaarloosd. Het verschil tussen de minste van de genoemde en de beste van de niet genoemde variëteiten is waarschijnlijk zeer klein, zo het al bestaat. Maar het verschil in effect op de markt is zeer groot. Bovendien is het de vraag of de verschuiving in de vraag- en produktieverhoudingen tussen de variëteiten, namelijk het snelle opvoeren van de omvang van de produktie van de uitverkoren typen, geen invloed op de kwaliteit van de produktie zal hebben.

Hierbij komt nog, dat een keuzesysteem als hierboven werd aangegeven, een versterking betekent van gevestigde posities en de mogelijkheid voor het opkomen van nieuwe concurrerende fabrieken verkleint. Het is namelijk redelijk om te veronderstellen, dat de door de C.O. uitgekozen merken die zullen zijn van bedrijven met een landelijk afzetgebied en niet die van lokaal bekende bedrijven. Verder zal de C.O., als een keuze gemaakt moet worden tussen gelijkwaardige produkten waarvan het ene een groot en het andere een klein marktaandeel heeft, aan het beschrijven en noemen van het artikel met een groot marktaandeel de voorkeur geven. Met voorlichting hierover zijn de consumenten immers meer gebaat dan met informatie over een variëteit met een klein marktaandeel.

Als de C.O. inderdaad een effectieve invloed op de keuze van de consumenten gaat uitoefenen is daarvan een niet te kwantificeren schokeffect op de produktie te verwachten, waarbij de positie van gevestigde belangen gunstiger is dan die van kleine resp. nieuw gestichte ondernemingen. Een grote C.O. kan zich in het belang van de consumenten niet veroorloven een zodanige verstoringe invloed op de markt uit te oefenen. Zij zal dus een grote terughoudendheid in haar publikaties in acht moeten nemen om dit schokeffect te voorkomen, maar in dezelfde mate waarin zij deze terughoudendheid in acht neemt, vermindert ook haar betekenis als steun voor de individuele consument bij het doen van een keuze.

Zodra een C.O. tot het beoordelend omschrijven van de eigenschappen van produkten overgaat en a fortiori als zij

op grond van die omschrijvingen een voorsortering maakt, dient zij te weten welke eigenschappen of liever welk complex van eigenschappen door de consumenten gewent worden. Hierbij kan zich gemakkelijk de situatie voordoen, dat de C.O. niet de wensen van de consumenten volgt, maar dat omgekeerd de consumenten zich conformeren aan de „normalisatie” van de C.O. Het is bovendien een vraag op welke groep consumenten de C.O. zich bewust of onbewust moet instellen. Nu vormen zij, die als bestuurders van een C.O. naar voren komen, zeker geen a-selecte steekproef uit de consumenten. De kans is zeer groot, dat bij deze bestuurders rationele overwegingen een veel grotere rol spelen dan irrationele, die desondanks niet minder reëel zijn.

Verhouding C.O. en bedrijfsleven.

Uit het voorgaande volgt, dat de C.O.'s een zeer voorzichtig en zeer wijs beleid zullen moeten voeren om hun taak naar behoren te verrichten. De vraag is evenwel of C.O.'s, die zulk een beleid voeren, in staat zullen zijn een groot aantal consumenten te organiseren. Enerzijds brengt de functie van de C.O.'s mee, dat zij onafhankelijk van het bedrijfsleven moeten staan, maar anderzijds kunnen zij toch de zeer grote ervaringskennis van het bedrijfsleven niet missen. Vooral in de aanvangsfase vormt dit een moeilijk te overwinnen dilemma. De kans is groot, dat een jonge C.O. zich uit propagandistische redenen *tegen* het bedrijfsleven zal keren en daardoor geen basis heeft voor een constructieve samenwerking met dat bedrijfsleven. Omgekeerd is de kans groot, dat het bedrijfsleven juist door deze „jeugdmentaliteit” evenmin bereid zal zijn een positieve houding ten aanzien van de C.O.'s in te nemen.

Deze omstandigheden hebben een grote overeenkomst met de betrekkingen tussen de werkgevers en de jonge vakbonden in het begin van deze eeuw. Toch zal het verstandig zijn als beide zijden zich op hun onderlinge betrekkingen beraden. Door een wederzijds negeren wordt namelijk het reële vraagstuk van de achtergronden van het onbehagen van de consumenten niet opgelost. Het feit dat de consumenten niet meer in staat zijn uit de in zeker opzicht overdadige veelheid van het aanbod te kiezen, blijft bestaan. Eveneens blijft daardoor bestaan, dat een werkelijke bekwaame „new comer” in die massa van aanbidders verloren kan gaan of althans een zeer langzame ontwikkeling kan doormaken. Dit betekent dat de automatische stuurinrichting, die ons economisch leven heeft, minder goed gaat functioneren.

Ook met een ander aspect moeten wij rekening houden. In het overleg tussen regering en bedrijfsleven treden voor dit laatste veelal organisaties op. Ieder van die organisaties vertegenwoordigt een bepaald belang. Uit deze belangenstandpunten moet de overheid tot „het algemeen belang” komen. Nu menen wij vaak waar te nemen, dat dit algemeen belang vereenzelvigd wordt met het consumentenbelang. Maar hoewel het consumentenbelang uiteindelijk zeer belangrijk is, valt het toch beslist niet steeds met het algemeen belang samen. Duidelijk bleek dat in de jaren dertig toen de aanpassingspolitiek in het consumentenbelang was, maar achteraf even duidelijk in strijd met het algemeen belang bleek te zijn.

De omstandigheid, dat de consumenten niet organisatorisch vertegenwoordigd zijn, kan de reden zijn waarom de overheid in een gesprek met het georganiseerde bedrijfsleven zich op consumentenstandpunt meent te moeten stel-

Economic growth implies economic change, which may involve adaptation in industry because of automation, market integration in Western Europe and changing world trade patterns. Early warning signals are needed to forestall possible stagnation.

In this context a case study of textiles indicates that the theory of comparative advantage in favor of the developing countries has outlived itself so far as cotton textiles are concerned.

Adaptation is the new keynote in the Chateau de la Muette at Paris, where the Organisation for Economic Cooperation and Development is studying the industrial trends of growth and change in member countries. Its Secretary-General, Prof. Kristensen, recently stressed the need of adaptation in the developed countries ¹⁾ because of

(a) the spread of automation, accelerated as it is by the labor shortage in many European countries;

(b) the expanding trade relations with the developing countries, which may greatly affect the pattern of production and employment in member countries;

(c) market integration, notably in Western Europe.

Other factors might be added such as e.g.

(d) the changing attitude of labor to switch much more readily from one occupation to another than before.

Considering the implications involved it will become of great significance to pinpoint early warning — or alarm signals in order not only to forecast but also to forestall and remedy possible stagnation in certain industrial sectors and areas.

Case study of textiles.

In this context it might be useful to illustrate the above

¹⁾ In his speech to the Industry Committee of O.E.C.D.

(vervolg van blz. 425)

len. Onder deze omstandigheden kan dat de overheid niet eens ernstig euvel geduid worden.

Gezien het algemeen belang van een goede samenwerking tussen het bedrijfsleven en de consumentenorganisaties zal de overheid deze samenwerking veelal wensen te bevorderen en daarmee in feite als derde gesprekspartner gaan optreden. Het zal echter in de eerste plaats van de wil tot een goede samenwerking tussen het bedrijfsleven en de consumentenorganisaties afhangen, in hoeverre de overheid zich geroepen zal gevoelen zich daadwerkelijk met deze samenwerking te bemoeien. Ook hierom is zulk een bereidheid zowel aan de kant van de consumentenorganisaties als aan de kant van het bedrijfsleven bijzonder belangrijk.

Wat nu de concrete doelstellingen van de consumentenorganisaties zijn en welke repercussies de activiteiten van deze organisaties hebben voor het bedrijfsleven, zal in het tweede deel van dit artikel worden nagegaan.

Amsterdam.

NEDERLANDSE STUDIECOMMISSIE
VOOR DISTRIBUTIEVRAAGSTUKKEN.

Adaptation to economic change

general problem with a case study of textiles, including among others some of the main textile trends in Western Europe.

General remarks.

It would not be in accordance with all the facts to label the textile industry as such in Europe as a depressed or stagnant industry. Certain sectors of it have on the contrary been quite booming since the war. To give just one specific example: in at least one end-use (ladies' stockings) consumption per capita in e.g. Western Germany is higher than in the United States. Such an example may serve to show that — although the general level of textile consumption per capita in Europe is still well below that of the U.S. — there are ample opportunities to expand textile production and consumption in the integrating European markets by adopting the appropriate production, merchandising, distribution and promotional techniques, adjusted to mass markets.

Textile consumption.

Several studies have been made on the possibilities of market expansion of textiles in Europe. These forecasts have usually indicated that textile consumption in terms of constant value may rise by at least some 60 per cent during this decade because when prosperity rises, more and better (higher quality) products will be consumed. Translated into raw material equivalent, fiber consumption is expected to rise by at least some 30 per cent during the 1960-70 period.

On the basis of actual developments so far since 1960 these estimates may prove to be on the low side. In so far as a shift from natural to synthetic fibers is involved, the increase in fiber consumption by weight understates the real increase in fabric consumption by length.

These anticipated developments with regard to textile consumption in general at least confirm that textile markets in Europe will certainly not be stagnant during our „roaring sixties”.

Break-down of textile consumption.

Textile consumption is usually broken down into:

- a) clothing textiles;
- b) household textiles and furnishing fabrics;
- c) industrial uses.

If past developments in the U.S. might be regarded as somewhat indicative for what may be happening in the

projected big markets in Europe, it seems safe to predict that clothing consumption in particular will rise considerably more than the above indicated averages of 60 per cent in value and 30 per cent in fiber content.

Two important questions arise:

- 1) which specific sectors of the textile industry are or may become stagnant;
- 2) what are the reasons of such stagnation.

Three countries, the U.K., France and Italy, have meanwhile indicated to O.E.C.D. that they consider the cotton industry as stagnant or depressed.

The cotton industry in the process of adaptation.

The cotton industry has already been in the process of adaptation since the late twenties. Being the first outcome of the industrial revolution it is also one of the first industries developing countries turn to when industrializing.

The process of industrial decentralization of the cotton industry in the world in the direction of the developing countries received considerable impetus during the latter half of the inter-war years and also again after the last war. Because this development has already lasted for more than one generation, its impact is well-known. When developing countries will adopt in the future industrialization programs, based on diversification, other industries may then become more involved than the cotton industry, which was indeed the first but will not be the last industry to cope with these problems of adaptation. Such other industries, when facing similar developments, might do well by studying the adaptation policies and techniques of the European cotton industry and also the measures which some European governments were prepared to take.

A marginal industry.

The cotton industry has often been called a marginal industry, meaning an industry with marginal profitability. The circumstances and conditions under which such marginal profitability has resulted, may however differ quite substantially, viz.

- a) because of using obsolete equipment and having other organizational deficiencies, such as was e.g. the case with a large part of the Lancashire cotton industry;
- b) because of producing for and selling to markets where marginal margins prevail resulting from fierce international competition, which can only be faced when working with up to date machinery and modern organizational structures (such as vertical integration) as is the case with the remaining capacity in Lancashire and most of the Continental European capacity.

A contracting industry.

World statistics on cotton spindles and looms show a sizable contraction in Europe, particularly in the U.K. Of course the mere number of spindles and looms is not fully indicative of production capacity because:

- a) newly installed spindles and looms have a greater capacity than old spindles and looms;
- b) the introduction of multiple shifts further increases production capacity.

Improved technology.

The cotton industry has always been considered a relatively labor intensive industry, particularly the weaving phase. Improved technology however has resulted in

increased capital intensity (higher fixed costs) and decreasing quantitative demands on labor. The development of continuous automatic spinning and the introduction of the shuttleless loom will further greatly reduce the wage-content of total costs.

This may have some important consequences: when both developed and developing countries will utilize such modern equipment, international differences in wages are bound to play a declining role in international competition in cotton textiles. The theory of comparative advantage in favor of the developing countries has outlived itself so far as cotton textiles are concerned.

Future international price differences in cotton textiles might therefore be attributed to:

- a) remaining wage-differences, but considering their declining importance also to
- b) differences in technology and „technical progress“, including managerial efficiency and education;
- c) differences in other cost factors such as interest rates, marketing costs;
- d) differences in fiscal techniques (a.o. with regard to depreciation);
- e) non-economic pricing systems;
- f) methods of unfair competition, as repeatedly cited by the International Federation of Cotton and Allied Textile Industries.

Both (e) and (f) cause unnecessary market disruptions in Western market areas. The Geneva agreement on international trade in cotton textiles provides safeguards against market disruption activities.

Industry in a new period of adjustment ²⁾.

a) With respect to markets and international location of industry.

In contrast to e.g. the U.S. cotton industry the cotton industries of several European countries have suffered considerably from losing their (or most of their) traditional overseas markets. These usually big markets (with respect to the number of people concerned if not their general purchasing power) are now being served by the industries of the developing countries.

One would be inclined to think that after having made one such big sacrifice vis à vis these developing industries the European industries will be at least entitled to their own home markets, just as the cotton industries in the developing countries are entitled to their own protected home markets, among which are some of the biggest potential markets for cotton goods in the world. Would it not be politically more expedient to recommend to the developing countries to dedicate their additional capacity to raise the domestic level of consumption to more human levels rather than glutting world textile markets and causing market disruption elsewhere?

Thinking along these lines may eventually lead to such a world situation where each big marketblock, whether consisting of one or more countries such as U.S.A., U.S.S.R., China, India, E.E.C. will develop and maintain its own production capacity (also for strategic reasons) so that the cotton textile industry of the world would be more or less evenly divided on a regional basis.

²⁾ Dr. W. T. Kroese: „The Western European Cotton Industry in a new period of development“, 1960.

Dr. W. T. Kroese: „The first international industry and the problems of the developing countries“, 1963.

b) *With respect to fibers and yarns consumed.*

Since the war the old dividing lines between firms utilizing different fibers and yarns have faded and greatly disappeared. Most firms in the textile industry presently utilize both natural and synthetic materials, including for blended fabrics. Moreover other materials such as paper, plastics and light metals are making inroads.

Such developments may prove that the textile industry is actively engaged in adapting itself to the changing pattern of home demand and international trade. In this respect it may be noted that the Ottawa agreement on preferential duties in the Commonwealth affords protection to rayon in the British market but not to cotton.

c) *With respect to concentration and vertical integration.*

The trend towards more concentrated production structures and vertical integration through mergers and joint

Beleg modern beleg in
InterUnie
N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie“, Postbus 617, Den Haag
(I. M.)

ventures is particularly worth noticing. Recently synthetic fiber producers appear to take an active interest in vertical forward integration in more than one country. Such trends are no doubt of great significance for achieving vertical efficiency and may also be looked upon as adaptation policies in a changing world.

Rotterdam.

Prof. Dr. H. J. KUHLMEIJER.

Het jaarverslag 1963 van De Nederlandsche Bank

Ofschoon het verslag van de Centrale Bank vier maanden na het verstrijken van de verslagperiode verschijnt en diverse eerder gepubliceerde stukken, nl. de Miljoenennota, de Memories van Toelichting en van Antwoord op de diverse begrotingshoofdstukken, de Macro-Economische Ramingen en het Centraal Economisch Plan diepgaande beschouwingen over de economische ontwikkeling bevatten, blijft de analyse van De Nederlandsche Bank een uiterst belangrijk; als informatiebron niet meer weg te cijferen, werkstuk.

Het verslag beperkt zich al lang niet meer tot een originele monetaire analyse en een cijfermatige beschrijving van de niet-monetaire factoren. Twee ontwikkelingen komen, meen ik, naar voren. In de eerste plaats heeft de beschouwing zich dermate verbreed, dat deze als het ware een handleiding is geworden voor de grote lijnen van het regeringsbeleid. Ten tweede wordt de Nederlandse problematiek steeds minder geïsoleerd beschouwd, doch besproken tegen de achtergrond van de internationale ontwikkeling.

Bij een zo brede opzet is het niet mogelijk in een kort artikel de vele vraagstukken die in het verslag, steeds diepgaand, ter sprake komen, te behandelen. Dit zou trouwens niet eens aanbevelenswaardig zijn, omdat zo'n uittreksel nooit het zelf lezen van het verslag zou mogen vervangen. In het volgende wordt dan ook niet meer dan een uiteraard subjectieve keuze gedaan uit de vele aspecten.

De monetaire kern.

Ofschoon de economische ontwikkeling in vrijwel volledige omvang wordt bestudeerd, staan de monetaire vraagstukken in het middelpunt van het verslag. De globale samenvatting van de monetaire impulsen op de nationale economie, ontleend aan tabel 31, waarbij twee factoren een rol spelen, nl. het beroep op geldscheppende instellingen en het gebruik resp. de accumulatie van aanwezige liquiditeiten, waarbij bij dit laatste rekening

is gehouden met de normale stijging van de liquiditeitsbehoefte, kan als volgt worden weergegeven:

	1961	1962	1963
Binnenland:			
overheid	+ 650	— 830	+ 200
private sector	— 420	— 340	— 890
kapitaalmarkttransacties geldscheppende instellingen	— 380	+ 40	— 280
totaal	— 150	— 1.210	— 970
Buitenland	— 1.150	— 1.390	— 2.780
Totaal	— 1.300	— 2.600	— 3.750

Uit dit overzicht blijkt, dat de overheid van de afdwaling in 1962 is teruggekeerd en zelfs een beperkte deflatoire invloed heeft gehad. In 1959 t/m 1961 is dit ook het geval geweest. Toen was dit een gevolg van een bewust beleid, belichaamd wat de Staat betreft in liquiditeitsbindende leningoperaties op de kapitaalmarkt en wat de gemeenten aangaat in consolidatie van vlottende schuld. Zowel in 1962 als in 1963 hebben wat het Rijk betreft onvoorziene omstandigheden in eerstgenoemd jaar tot een inflatoire financiering en in laatstgenoemd jaar tot een deflatoir effect geleid. De lagere overheid heeft in beide jaren van inflatoire financieringsmiddelen gebruik gemaakt, waaruit blijkt dat bij de meer gecompliceerde financiering der gemeenten het nog moeilijker is het monetaire neutrale doel te bereiken.

De monetaire impuls uitgaande van de private sector is aanmerkelijk krachtiger geweest dan in voorgaande jaren. Hierbij moet worden aangetekend, dat de omvangrijke accumulatie van liquiditeiten bij gezins- en bedrijfs-huishoudingen ten bedrage van f. 1.880 mln. geen deflatoir effect heeft gehad wanneer men mag aannemen, dat de stijging van de liquiditeitsbehoefte op grond van de groei van de omzetten gelijk is geweest aan de norm van 40 pCt. van die stijging. Hiertegenover was het beroep op bankkrediet in 1963, nl. f. 940 mln., groter dan in 1962. Het beroep op de binnenlandse kapitaalmarkt was daartegenover geringer dan in 1962, terwijl het kapitaalverkeer

met het buitenland in tegenstelling tot 1962 in het afgelopen jaar liquide middelen aan de sector onttrok. Per saldo was, bij een gegroeide liquiditeitsbehoefte, het netto beroep op externe financieringsmiddelen in 1963 kleiner. De Bank schrijft deze merkwaardige ontwikkeling toe aan een netto vermindering van de verstrekte korte kredieten in het buitenlandse handelsverkeer.

Van de geldscheppende instellingen is in 1963 uit hoofde van kapitaalmarkttransacties een inflatoire impuls van f. 280 mln. uitgegaan. Hierbij moet echter worden aangetekend, dat De Nederlandsche Bank niet bereid is de spaargelden toevertrouwd aan de handelsbanken als werkelijke spaargelden te zien en dus ook — m.i. niet geheel terecht — de aanwas dezer middelen niet als een aftrekpost beschouwt.

Per saldo is de binnenlandse inflatoire impuls in 1963 zwakker geweest dan in 1962. Helaas toonde de monetaire invloed uit het buitenland de omgekeerde tendentie. Deze is vergeleken met 1962 verdubbeld. Dit effect is

geheel door het lopende verkeer veroorzaakt, want uit het kapitaalverkeer resulteerde per saldo een zwakke deflatoire impuls. Achteraf kan men de vraag stellen of het niet toelaten van buitenlandse guldensemissies op onze markten juist is geweest.

Het totaal der monetaire impulsen, uitgedrukt in procenten van het nationaal inkomen, is de laatste drie jaar steeds gestegen, nl. van 3,2 pCt. en 6,1 pCt. tot 8,0 pCt. In 1960 is echter nog een hoger percentage dan het laatstgenoemde voorgekomen, doch men moet bedenken dat de omstandigheden toen en nu, met name de mate van economische spanningen, sterk verschillen.

Zou de herfst 1963 niet de aanloop tot de omvangrijke loonsverhoging te zien hebben gegeven, dan zou, aldus de inleiding van het verslag, een toon van gematigde tevredenheid hebben overheerst. Wel namen de nationale bestedingen sterker toe dan het nationale produkt, doch deze bestedingen bleven binnen de nationale middelen (blz. 10). De opmerking twee bladzijden verder, nl. dat de vraag en

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Henripman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

DR IR M.G. YDO

adviesbureau voor bedrijfsorganisatie

vraagt voor spoedige indiensttreding voor het eigen bureau een of meer academisch gevormde

BEDRIJFSEKONOMEN

Het is de bedoeling dat de aan te trekken medewerkers als adviseur bij onze relaties zullen worden ingeschakeld

- bij het adviseren op directieniveau
- bij het verbeteren van bedrijfsprocedures
- bij het bewerkstelligen van een goede aansluiting tussen de administratie en andere bedrijfsafdelingen, zoals produktie en verkoop.

Kandidaten die speciale belangstelling of ervaring hebben in de bouwnijverheid kunnen desgewenst hun specialisatie in deze richting voortzetten.

De bovengenoemde werkzaamheden zullen als regel worden verricht in samenwerking met medewerkers uit andere studierichtingen (technici, psychologen).

Een gedegen ervaring in het bedrijfsleven opgedaan is noodzakelijk.

Met de hand geschreven brieven worden gaarne ingewacht onder No 135 bij Dr Ir M. G. Ydo, Adviesbureau voor Bedrijfsorganisatie, Keizersgracht 407, Amsterdam-C.

de financiering tot een zeker excedent van de bestedingen boven de beschikbare middelen hebben geleid, is mij niet duidelijk.

Uit de calculaties van de Centrale Bank kan men afleiden, dat ons land ook in 1963 onder een uit het buitenland komende inflatoire druk heeft gestaan. Dit is niet kenmerkend voor het vorige jaar alleen; dit geldt reeds gedurende de afgelopen tien jaren. In dit tijdperk heeft in totaal de uit het buitenlandse verkeer afkomstige impuls bijna f. 19 mrd. bedragen, terwijl de binnenlandse impulsen per saldo slechts f. 4 mrd. hebben belopen.

Oorzaak van de toevloeiing van liquiditeiten is in de eerste plaats de positie van de Verenigde Staten geweest. De groei der liquiditeiten was in enkele Europese landen ook gevolg van een overmatige binnenlandse liquiditeits-

creatie, waarbij, in het bijzonder de laatste jaren, Frankrijk en Italië en in mindere mate België, naar voren sprongen. Ons land en West-Duitsland, die deze binnenlandse creatie het best binnen de perken hebben weten te houden, ondergingen uiteraard wel de invloed van de inflatoire ontwikkeling elders.

Sprekende over de thans in I.M.F.-verband plaatsvindende studie betreffende de internationale liquiditeiten, past het geheel in de lijn van de gedachtengang van De Nederlandsche Bank, dat het opstellen en vooral naleven van gedragsregels door de belangrijke landen beter zou zijn dan het scheppen van nieuwe kredietmogelijkheden. Hierdoor zou herstel resp. handhaving van monetair evenwicht kunnen worden bereikt. Wellicht dat de op basis van de voorstellen van Marjolin door de F.E.G. aanvaarde

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

★

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

★

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

Op ons hoofdkantoor in Amsterdam hebben wij op een kleine staf-afdeling een plaats vacant voor een jonge

pas (of bijna) afgestudeerde ECONOOM

Wij zoeken iemand die de gelegenheid wil aangrijpen om zich een paar jaar bijzonder veelzijdig te oriënteren in allerlei interne en externe aspecten van het bankbedrijf. Zowel op het terrein van „contacten”, „vestigingspolitiek”, als „onderhandse leningen”, kan hij een interessante taak krijgen.

Onze belangstelling gaat uit naar een jongere kracht in de leeftijd van circa 25-30 jaar, die niet per se afgestudeerd behoeft te zijn. Wij zijn namelijk bereid op beperkte schaal enige studiefaciliteiten te geven.

Zowel op korte termijn, als in de verdere toekomst bestaan voor een enthousiaste werker uitstekende mogelijkheden, terwijl direct reeds een zeer redelijke honorering geboden kan worden

Wij willen er graag verder over praten na schriftelijk of telefonisch contact met onze afdeling Personeelszaken.

NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDBANK N.V.

Herengracht 580 te Amsterdam.

Telefoon (020) 6 31 31, toestel 24 18.

regels als een belangrijke stap in deze richting kunnen worden beschouwd.

Overige problemen.

Dat onder de behandeling van de overige vraagstukken de loonkwestie een belangrijke plaats inneemt is vanzelfsprekend. De Nederlandsche Bank schaaft zich achter de regeringspolitiek omdat bij het bestaande loonstelsel een alternatief niet beschikbaar was. De Bank wijst echter het argument, dat aanpassing aan het „Europese loonpeil” noodzakelijk was, van de hand. Niet een te laag Nederlands loon- en kostenpeil, doch de algemene conjuncturele situatie in West-Europa, d.i. een inflatoire ontwikkeling in diverse landen, is de diepste oorzaak van de overspanning, ook op de Nederlandse arbeidsmarkt. Wanneer een zo algemene oorzaak werkzaam is, heeft een specifieke Nederlandse therapie geen zin, aldus het verslag. Het punt of het zonder twijfel lagere nominale loonpeil in Nederland verband kan houden met een lagere absolute arbeidsproductiviteit, vergeleken met andere Europese landen, komt niet ter sprake.

Op basis van de gedachte, dat gedane zaken geen keer nemen, bepleit de Bank een programma tot herstel van het evenwicht waaraan volstrekte prioriteit moet worden gegeven. Niet alleen het eigen terrein van de Centrale Bank, de monetaire politiek, wordt in deze beschouwing

betrokken, ook het woningbouw-, het huur- en het sociale beleid komen aan de orde.

Het zou niet moeilijk zijn hieraan nog een reeks van andere punten toe te voegen, die in het 237 bladzijden tellende verslag worden behandeld of aangestipt. Belangstellenden kunnen beter het verslag zelf ter hand nemen. Hun wacht dan een zeer nuttige, zij het wat lange, studietijd.

Hilversum.

C. D. JONGMAN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Van 13 april tot 4 mei heeft de bankpapiercirculatie zich met niet minder dan f. 358 mln. uitgebreid. Zou de week staat op 30 april zijn opgemaakt dan zou zijn gebleken, dat de expansie tijdens de maandultimo nog groter is geweest. Het zou zeker aanbeveling verdienen, wanneer De Nederlandsche Bank over voorgaande jaren eens de exacte cijfers van de bankpapieromloop in het bijzonder op de laatste werkdag van elke maand publiceerde. Slechts zelden stijgt de bankbiljettenomloop in een mate als in april het geval is geweest. Wanneer tegelijkertijd ook de andere factoren, die de positie ter geldmarkt bepalen, in dezelfde richting werken kunnen omvangrijke verkrappingen niet uitblijven. Dit nu is sedert eind januari het

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiter-aard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

N.V. W. A. HOEK'S MACHINE- EN ZUURSTOFFABRIEK Schiedam

zoekt ter assistentie en na enkele jaren ter opvolging van een van haar adjunct-directeuren contact met een jong

econom

die tijdens een periode van inwerken gelegenheid zal krijgen de details van zuurstof- en acetyleen-dissousdistributie te leren kennen. Het is de bedoeling, dat hij deze overwegend commerciële functie met een grote mate van zelfstandigheid rechtstreeks onder en in nauwe samenwerking met de directie vervult.

Voor deze verantwoordelijke positie wordt een academicus gezocht die zowel administratief als vooral ook commercieel op directieniveau kan optreden en beslissingen nemen.

Wij zijn gemachtigd serieuze refléctanten telefonisch nadere inlichtingen te verstrekken (tel. 010-51006, toestel 2).

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 73 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

geval met de goud- en deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank.

> In tegenstelling met de bankbiljettencirculatie die op en neer golft, gaat de invloed van de goud- en deviezenvoorraad doorgaans lange tijd in dezelfde richting. In verband met het tekort op de betalingsbalans geeft sedert enige tijd de Centrale Bank geregeld deviezen af. Hierdoor heeft de markt, sinds de reserve op 20 januari een hoogtepunt had bereikt, een drainering met f. 386 mln. ondergaan. Hieraan moet nog worden toegevoegd, dat de verplichte deposito's uit hoofde van de kredietrestrictie de liquiditeit der banken eveneens hebben verminderd. De Schatkist heeft echter voor een belangrijke compensatie gezorgd. Het saldo van het Rijk bij de Centrale Bank is, niettegenstaande de staatsleningen voor een aanvulling hebben gezorgd, per saldo gedaald. Ten slotte moet men bedenken dat zich van 13 april tot 4 mei in verband met de stallingstransactie een slechts tijdelijke liquiditeit in de markt bevond van ca. f. 160 mln. Al deze factoren tezamen verklaren de huidige situatie. In de afgelopen week heeft terugvloeiend bankpapier voor enige ontspanning gezorgd.

Kapitaalmarkt.

April is voor de Rijkspostspaarbank een ongunstige maand geweest. Er zijn namelijk meer spaargelden opgevraagd dan ingelegd, zodat er een negatief spaarverschil van f. 4,2 mln. uit de bus is gekomen. Het is niet waarschijnlijk, dat tussen deze ontwikkeling, die overigens

weinig zegt over de toekomst, en de verhoging van de rente op de gewone spaarrekeningen tot 3,24 pCt., nadat deze sedert 1 januari 1958 3 pCt. had bedragen, verband bestaat. De renteverhoging moet worden gezien als een verlate reactie op de stijgingen, die in de gehele spaarwereld zijn opgetreden en waarbij de handelsbanken het initiatief hebben genomen. De beslissing van de R.P.S. wijst er wel op, dat men zich van overheidswege heeft ingesteld op een langere duur van het huidige renteniveau.

Het jaarverslag van de Nederlandse Spaarbankbond wijst erop, dat in het karakter van de lokale, algemene of traditionele spaarbanken een langzame verandering aan het voltrekken is. Al lang beperken deze instellingen zich niet meer tot het zuivere bevorderen van het sparen. Velen spelen een rol in het betalingsverkeer, stellen safes ter beschikking e.d. Na de tweede wereldoorlog breiden zij haar dienstbetoon uit tot handel in reisdeviezen, bemiddeling in reis- en ongevallenverzekering, persoonlijke leningen en deelneming in een beleggingsfonds. Tot nu toe richt men zich tot die diensten, die liggen in de sfeer van het persoonlijk inkomen.

De Nederlandsche Bank volgt deze ontwikkeling met belangstelling en is klaarblijkelijk van mening, dat zich onder de tegoeden steeds meer saldi bevinden die geen echte besparingen zijn doch tot de kassaldi der houders behoren. Vandaar dat men de liquiditeitsvoorschriften wil aanpassen, hetgeen zal betekenen dat voor een deel dezer saldi strengere regels zullen gaan gelden.

COÖP. ZUIVEL-BANK

LEEWARDEN

AKTIVA

BALANS

PASSIVA

	1 januari 1963	1 januari 1964		1 januari 1963	1 januari 1964
Aandeelhouders nog te storten	f 13.683.600,—	f 13.712.400,—	Aandelenkapitaal	f 15.204.000,—	f 15.236.000,—
Kas, kassiers en dag-geldleningen	„ 3.029.367,83	„ 3.393.268,40	Reservefonds	„ 5.109.550,48	„ 5.623.370,70
Bankiers in binnen- en buitenland	„ 10.419.853,07	„ 10.061.817,39	Bijzondere reserves	„ 981.764,76	„ 994.085,81
Schatkistpapier	„ 5.000.000,—	„ 4.000.000,—	Reserve koersverschillen effecten	„ 228.346,39	„ 15.819,12
Kortlopende overheidsleningen	„ 3.972.677,61	„ 1.707.711,85	Deposito's op lange termijn	„ 30.692.530,—	„ 33.956.655,—
Effecten	„ 14.273.433,50	„ 13.922.875,60	Stichting Spaarbank	„ 46.472.319,17	„ 51.608.316,75
Leden *)	„ 41.275.243,11	„ 55.175.286,21	Crediteuren	„ 18.068.637,28	„ 22.063.901,14
Debiteuren	„ 29.736.431,37	„ 33.127.502,32	Leden *)	„ 4.633.460,41	„ 5.602.715,25
Gebouwen en inventaris	„ 2,—	„ 2,—			
	f 121.390.608,49	f 135.100.863,77		f 121.390.608,49	f 135.100.863,77

*) aangesloten zijn alle belangrijke landbouw-coöperaties en -organisaties in Friesland.

GROOTSTE PROVINCIALE BANKINSTELLING

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	1 mei 1964	8 mei 1964	New York. 30 dec. 1963	1 mei 1964	8 mei 1964
Algemeen	392	419 — 394	414	418	Dow Jones Industrials	760	817
Intern. concerns	548	596 — 553	590	596	Rentestand.		
Industrie	341	356 — 340	349	351	Langl. staatsobl. b)	4,71	4,85
Scheepvaart	153	161 — 152	152	157	Aand.: internationalen b)	3,15 c)	4,85
Banken	232	249 — 232	234	236	lokale b)	3,66 c)	
Handel enz.	165	172 — 164	171	172	Disconto driemaands schatkist- papier	2½	2½

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 147,50 a)	f. 160,80	f. 166,40
Philips G.B.	f. 148,30	f. 151,40	f. 153
Unilever	f. 138,90	f. 142,90	f. 144,40
Expl. Mij. Scheveningen	398	352	350
A.K.U.	526	537	546
Hoogovens, n.r.c.	564½	652	643
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775	864	899
Nationale-Nederlanden, c	870	924	905
Zwanenberg-Organon	900	935	968
Robeco	f. 227	f. 229	f. 231

a) Gecorrigeerd in verband met bonus.

b) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

c) 19 december 1963.

C. D. JONGMAN.

Adverteer meer in „E.-S.B.”

DRS. F. L. G. SLOOFF

DE WEGWIJZER VOOR DE BELEGGER

een in begrijpelijke taal geschreven, uiterst praktisch gidsje dat elke particuliere belegger (of ook belegger) steeds bij de hand dient te hebben.

prijs **2.75**

* Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan wel rechtstreeks bij de uitgever N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H. A. M. Roelants te Schiedam.

DEPARTEMENT VAN DEFENSIE

Voor het goed functioneren van de strijdkrachten is een goed georganiseerde, met de modernste hulpmiddelen werkende interne informatieverstrekking een belangrijke factor.

De administratieve automatisering van de vele massale administraties op materieel, personeel en financieel gebied met behulp van computers is dan ook in volle gang. Daarbij zijn interessante problemen op te lossen, o.a. op het gebied van elektrische data transmissie, die zich bij civiele bedrijven in Nederland zelden voordoen.

De opbouw in de sector van de administratieve automatisering vindt plaats in een prettige sfeer van nauwe samenwerking tussen de verschillende militaire staven en uitvoerende diensten en onderdelen, de afdeling Efficiency en Administratieve Organisatie en het computercentrum: Mevag genaamd.

Bij beide laatstgenoemde afdelingen zijn momenteel enkele functies vakant.

Bij de Afdeling Efficiency en Administratieve Organisatie:

a. ENKELE MEDEWERKERS

op verschillend niveau in de sector van het administratief organisatorisch onderzoek.

Voor deze functies wordt middelbare schoolopleiding met het diploma MBA of SPD geëist.

De aanvankelijke plaats in de bestaande werkgroepen, alsmede de aanvangs-salariering wordt bepaald door de ingebrachte kennis en ervaring.

Bij de Afdeling MEVAG (Mechanische en Elektronische Verwerking van Administratieve Gegevens):

b. ENKELE MEDEWERKERS

in de sfeer van de gedetailleerde analyse van de in globale blokschema's vastgelegde administratieve systemen.

Ook voor deze functies wordt middelbare schoolopleiding geëist met enige administratieve kennis, bij voorkeur het bezit van het diploma MBA.

c. ENKELE PROGRAMMEURS

Voor deze functies wordt het bezit van het diploma Mulo-B als minimum geëist.

De-maximumleeftijd voor aanstelling is 40 jaar.

In alle functies heeft verdere opleiding en vorming plaats door middel van cursussen op rijkskosten, terwijl ook tegemoetkoming in de kosten van andere studies mogelijk is.

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van de letters „VJEM”, te richten aan het Hoofd van het Bureau Personeelsvoorziening en Vorming van de Afdeling Burgerpersoneel van het Ministerie van Defensie, Kalvermarkt 32, te 's-Gravenhage.

U reageert op
annonces in

„E.-S.B.”?

Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!

Door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten wordt gezocht een *medewerker* op academisch niveau, voor werkzaamheden op het gebied van het

SOCIAAL-GEOGRAFISCH EN PLANOLOGISCH ONDERZOEK

Tot de werkzaamheden behoren:

- structuuronderzoek van gemeenten
- regionaal structuuronderzoek
- onderzoek ten behoeve van recreatiegemeenten
- werkzaamheden voor de gemeentelijke gastenstatistiek.

Rang en salariëring nader overeen te komen.

Sollicitaties te richten aan de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Paleisstraat 5, 's-Gravenhage.

Bij de Centrale Directie van de Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid te 's-Gravenhage vacceert de functie van

HOOFD VAN DE AFDELING FINANCIERING WONINGBOUW

welke afdeling belast is met de uitvoering van besluiten en regelingen op het stuk van de subsidiëring en financiering van de woningbouw, alsmede met de controle op de administraties en jaarstukken van gemeenten en corporaties inzake woningbouw waarvoor steun uit 's Rijks kas is verleend.

Vereist: voltooide academische juridische of economische studie.

Aan de functie is afhankelijk van leeftijd en ervaring een salaris verbonden van f. 1.385,— - f. 2.042,— per maand, exclusief 4% vakantietoelage en 4% huurcompensatie. A.O.W.-premie wordt niet meer ingehouden. Uitvoerige schriftelijke sollicitaties, onder no. 4-6570/7188 (in linkerbovenhoek van brief en env.) zenden aan het Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

ndien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

GROTE NEDERLANDSE SCHEEPVAARTMAATSCHAPPIJ

zoekt op korte termijn een

HOOFD ADMINISTRATIE EN FINANCIËN

die rechtstreeks onder het College van Directeuren belast wordt met de leiding van de gehele administratieve sector van het hoofdkantoor.

Aan het Hoofd Administratie en Financiën worden de volgende eisen gesteld:

- Hij moet in staat zijn in een periode van reorganisatie leiding te geven aan een omvangrijk administratief apparaat.
- Hij moet in staat zijn in constructieve zin mee te denken bij het opbouwen van een nieuw administratie- en verslagleggings-systeem.
- Hij moet zoveel inzicht in en gevoel voor de toepassing van data processing methoden hebben, dat hij deze in teamverband kan ontwikkelen.

Ervaring in een soortgelijke functie in een groot bedrijf is gewenst. Vooropleiding op het niveau van doctoraal economie of accountancy. Leeftijd 35-45 jaar.

Brieven met pasfoto te richten aan nr: E.-S.B. 20-1, postbus 42, Schiedam.